

OMOT DPA 22-4

Dr. Ivan Bulić, odvjetnik iz Splita.

gop. Viktor Car Emin
Sušak
u znak postavānja

I. Bulić

*O slovenskom karakteru Splita
u prošlim vijekovima*

IZDANJE „JADRANSKE STRAŽE“ U SPLITU

BEOGRAD, 1930.

Štamparija „Jedinstvo“, Kosmajška ulica broj 16. — Telefon 40-10

Dr. Ivan Bulić, odvjetnik iz Splita.

*O slovenskom karakteru Splita
u prošlim vjekovima*

IZDANJE „JADRANSKE STRAŽE“ U SPLITU

BEOGRAD, 1930.

Štamparija „Jedinstvo“, Kosmajaska ulica br. 16. — Telefon 40-10

Za našim primorjem otimlju se požudne oči i pohlepne težnje. Naročito za biserom Jadrana, za gradom Splitom, koga još i danas Talijani zovu za talijanstvo „nespašenim i mučeničkim gradom“.

Pokazajući na rimske spomenike, na ruševine minulih imperija, na sredovječne građevine, na pisane dokumente latinske i talijanske, na tragove tuđih dominacija kroz minula stoljeća, **tvrdi se da Split nije bio nikada slovenski.**

Nedavno talijanski pisac Giuseppe Praga, pripočujući nekoliko dokumenata iz splitskog arhiva u XIV. stoljeću, ustvrdio je doslovno: „U 14 stoljeću ne bijaše u Splitu Slovena u pravom smislu riječi, možda je bilo tek dvojezičnjaka... Talijan bijaše gradski načelnik. Talijani i samo Talijani notari; Talijani i samo Talijani lekari i vidari; Talijani vojskovođe; talijanski bijahu statuti i zakoni, talijanske pjesme i molitve. Sav život u Splitu bijaše po tome talijanski: slavenskoga ništa, baš ništa.“¹⁾

Ovako, „*dalmaticamente, ed italianamente*“ — sa željama i ciljevima za talijanstvo Dalmacije — slavodobitno kliče talijanski pisac, i nabrajajući samo one koji bijahu na čelu dominacije, i samo ono po čemu se dominacija vršila, zaključuje da je Split bio talijanski, a u njemu slavenskoga baš ništa.

Talijanski pisci prelaze preko vladanja hrvatskih banova, knezova i kraljeva, koji su u Splitu i bližoj okolini imali središte prve južnoslovenske države, države hrvatske, gospodarice Jadrana, prelaze preko starih njihovih zadužbina; mimoilaze umjetne narodne hrvatske spomenike pomiješane sa rimskim i romanskim; a nada sve se ne osvrću na one, nad kojima se vršila promenljiva i prolazna tuđa dominacija.

One široke pučke mase, podlogu i jezgru života, onaj živi narod, koji od dolaska Hrvata i Srba sačinjava ogromnu većinu žiteljstva (stanovništva), te koji svojim mišicama obraduje zemlju i mlati neharo more, koji narodna imena daje porodicama i osobama; koji svojim jezikom krsti predjele kopnene i morske; brda, rijeke, polja, ostrva, zatone i drage; koji svojom krvlju kroz vijekove brani zemlju, za nju se žrtvuje, na njoj se plodi i množi — na taj se narod talijanski pisci ne osvrću, njima taj narod nije ni spomena vrijedan prema nekolicini

dovedenih podestata, notara, ljekara, vojskovođa i drugih plaćenih doseljenika. Tome narodu dopušta se tek obilježje »dvojezičnjaka«.

Nacionalno obilježje jednom kraju ne daju vanjski mrtvi znaci, nego ustrojstvo živa naroda. Genij naroda ispoljava se kroz jezik, običaje i dušu, kroz njegovo htijenje i volju, koja žive i vjekuje i kada je zapretana pod prolaznom tuđom dominacijom i pod nametnutim vanjskim bilježima, kao što vatra tinja pod pepelom, da se pri malom lahoru razbukti u živi oganj.

Pokušat ću zato, da sa nekoliko stvarnih podataka, na preskoke pokupljenih po prošlim stoljećima života grada Splita, dokažem kako je u ovom gradu i okolici živio slavenski element, narod hrvatski, od davne davnine i kako je, pored vanjštine nametnute po tuđim dominacijama, u svojoj jezgri i podlozi taj život bio potpuno slavenski — hrvatski i takav se trajno usčuvao kroz više od hiljadu godina, da u zadnjim razdobljima pod dahom nacionalnog pokreta bukne svom svojom elementarnom snagom i svijetu pokaže, da je Dalmacija jedna od najčišćih slavenskih zemalja i grad Split potpuno grad hrvatski.

II.

Iz opće je historije poznato, da su početkom VII. stoljeća Hrvati i Srbi konačno i definitivno zaposjeli Dalmaciju i jadranske obale kao zadnji od naroda koji se o velikoj seobi spuštaše na naše primorje, nakon što je kroz nekoliko susljednih varvarskih najezda zemlja bila opustošena. Od tih pohoda i prolaza malo je ostalo rimskoga življa, istrebljena prolazima varvara, i to se malo razbježalo na ostrva i u utvrđene gradove, gdje se do skoro razvio novi municipalni život, u koji brojno stupaše doseljeni Hrvati.

U prvim stoljećima nemirnih pokreta i pretapanja naroda, pisani dokumenti veoma su rijetki. I dok po svemu znamo, da je čitav vanjski teritorij bio poplavljen od nadošlih Slavena, možemo tek da naslućujemo kako je infiltracija slavenska postepeno ali trajno i uspješno prodirala i u gradove, koji sami po sebi ne mogahu ni da žive bez dodira sa okolinom, i kako su i ti gradovi brzo bili poslavljeni.

Da su nadošli Hrvati brzo osvojili teritoriju Splita, svjedoče nam spomenici hrvatskih knezova i kraljeva: Trpimira, Mutimira, Kraljice Jelene i ostalih, što se nadoše u susjednom solinskom polju, te darovnice hrvatskih kraljeva splitskoj crkvi u IX stoljeću i dalje. U ovim se darovnicama spominju vlasti ili predjeli koji nose čista narodna imena²⁾, a nosioci vlasti ili službenih naziva nazivaju se hrvatskim i slavenskim imenima: Župan, sestrik, bravar itd.

Iz ovoga doba nalazi se još i danas u splitskoj krstionici, negda rimskom dvorskom hramu, spomenik koji prikazuje hrvatskoga kralja iz narodne dinastije.

Doista je u najstarijem dijelu Splita u opsegu Dioklecijanove palače, ostalo i usčuvano se za neko doba romanskoga življa, na zarana prodriješ Hrvati i u gradske zidine. Pa i ako se grad Split upravljao kao municipij po zakonima rimskoga duha, sa priorom na čelu, mi zarana opažamo ne samo tijesne veze između hrvatskih vladara i splitske nadbiskupije, već nailazimo u samom gradu na gradske priore i druge funkcionere, koji nose narodna imena i koji su Hrvati.

Godine 1030. do 1032. gradski prior (načelnik) zove se Prestancije³⁾ nu njegov sin, koji je također postao priorom, nosi ime Crni, a rodica mu Dobrica⁴⁾. U doba hrvatskoga kralja Zvonimira prior grada Splita zove se Stjepan Valica⁵⁾ a dalje se priori zovu: Crnača,⁶⁾ Grubeša,⁷⁾ Vučina.⁸⁾ I tribuni i suci gradski zovu se: Drago, Vučina,⁹⁾ Deša, Dobran,¹⁰⁾ Vlkota.¹¹⁾

Ova narodna imena na čelu grada dokazuju da su i Hrvati u gradu vladali. I doista baš zato što se hrvatske vlasteoske porodice knezovi Domaldo, Višen i drugi, u XI i XII stoljeću u gradu Splitu kao priori i rektori grada toliko osiliše, da su time i izmjeničnim borbama oko vlasti ugrožavale mir i municipalnu samostalnost, gradsko vijeće Splita u godini 1239. zaključilo, da odsele unapreda nijedan načelnik ne smije da bude ni iz Splita ni iz Dalmacije ni iz Hrvatske, već da mora biti doveden izvana i često mijenjan. Prvi tako iz Italije dovedeni prior Splita bijaše Gargano de Arcinis, koji je poticajem glasovitog splitskog historičara, Tome Arcidjakona, došao u Split kao nagradeni podestata na 15-V. 1239. te vladaše tri godine uspostavivši u gradu mir i red. Taj Gargano je prvi kodificirao splitske statute u »Capitularium« godine 1240., koji nam nije usčuvan. Malo decenija kasnije bio je doveden za načelnika učeni pravnik Percevalus iz Ferma, koji je definitivno kodificirao godine 1312. splitski statut, koji bijaše u kreposti kao sveopći zakon grada za punih 500 godina, naime sve do Napoleonskih vremena. U knjizi II glavi 18. statuta određeno je za uvijek, da načelnici Splita, njegovi činovnici i domašnji nikako ne smiju da budu ni iz predjela Hrvatske ni iz provincije Dalmacije; da načelnik niti itko od njegove porodice ne smije da bude biran ponovno kroz susljednih pet godina nakon što svrši njegova vladavina.¹²⁾

Historijski postanak ove odredbe ne znači, da su Splitsani imali neke simpatije ili čak težnje za Italijom, već nisu dozvoljavali da ijedna domaća porodica ojača na vlasti i ugrozi toliko ljubljenu i sačuvanu municipalnu samostalnost grada. Ni splitski arhidakon Toma, koji je proživio anarhiju u Splitu i kao splitski građanin želio da uvede red i mir, nije bio za ovo kao kakav pristasa italijanstva, nego je želio da uvede red i mir kao strogi čuvar gradske autonomije.

Nu, ni činjenica što su na upravu grada dovađani stranci, niti to što se je grad upravljao po općim zakonima pretežno rimske strukture kao svugdje u ono doba; te ni okolnost, što su

zakoni i akta bili pisani u jeziku latinskome, kao općem utilitarnom jeziku zakona i diplomacije, ili u nekoj primjesi talijansko-latinskog jezika, sve to nipošto ne dokazuje, da je Split bio u ono doba romanski ili čak talijanski. Splitskom pučanstvu i širokim slojevima naroda nije sve to pak ni četiristogodišnja dominacija Venecije karaktera pretežno vojničko-trgovačkoga, nikada oduzela karakter hrvatski i slavenski.

Jer, kada kroz sačuvane nam dokumente, zavirimo u manifestacije života pučkih masa, mi na svakom koraku osjećamo živo i potpuno, da je u Splitu uvijek ključao čist i bistar nacionalni život, koji se očituje u jeziku, običajima, i u cijelom duhu pučanstva.

III.

Prodimo letimice nekoliko takovih dokaza kroz slijedeća stoljeća.

U splitskoj ispravi od godine 1000¹³⁾ nailazimo u Splitu na brojna hrvatska lična i porodična imena,¹⁴⁾ te na imena nekih predjela, koja se i danas većinom tako zovu: Kosica, Ličine, Repušina, Brda, Bile, Stinica, Sokolka.

U jednoj drugoj ispravi od godine 1040. nalazimo mnoge splitske građane čisto narodnih imena.¹⁵⁾

U godini 1069.¹⁶⁾ uz spomenutog priora Valicu, nalazimo građane i građanke imenom: Katena, Stana, Vera, Pudić, Brušić, Dragović Dujam sa ženom Marulom, sinove mu Petrana i Draga i svećenika Popinu.

U glasovitoj darovnici od godine 1080.¹⁷⁾ Petar Crni, sin Gumajev, nabraja imena zemalja, kojima obdaruje crkvu Sv. Petra u Selu, i ta su imena čisto narodna hrvatska.¹⁸⁾

Narodna pak imena lična i porodična, u ovoj ispravi brojna su i veoma lijepa hrvatska narodna imena.¹⁹⁾

U ovoj se ispravi spominje i izraz »morsticus» («morštik» sličnog oblika kao „brašćik” ili kao „poščik” i danas uobičajeno ime na otocima Braču, Hvaru i Visu za sudskog vještaka, procjenitelja), te znači pomorskog kakvog časnika (admirala), glavara pomorske župe ili što slično.

Zanimivo je, što u ovoj darovnici Petra Crnoga nailazimo pri nabranju kupovina zemalja na jedan pravni termin i na jednu pravnu ustanovu čisto slavensku. Darovatelj kaže, da je kupio zemlju Mirce u predjelu Podspilice od Deška i Bogdana, sinova Višenovih, i preko cijene dao još šest solida „pro fine et dimidium **besuetie**”. U jednoj kasnijoj splitskoj ispravi od godine 1251. ponavlja se onaj isti termin, te se kaže da splitski knez Mihovil potvrđuje bratstvu Beriča iz Dubrave kupovinu, za koju oni dadoše stanovitu cijenu i povrh iste »**besvetyo secundum legem Sclavorum.**”)

Ovaj izraz, koji se nalazi u još nekoliko neobjavljenih isprava iz poljičke knežije kod Splita, kao »bezuvtije« (bezuviće,

bezuvtijna prodaja) znači definitivnu prodaju, bez prava na otkup, a to je jedan stari slavenski običaj, koji se je kod naših seljaka i do danas očuvao i koji se danas zove u okolici Splita „prodaja ustrmen”, („ustraman” u Bosni), biva u nepovrat.

Iz ove veoma važne isprave od god. 1080. vidimo ne samo to, da su imena predjela, porodica i imena lična potpuno i čisto slavenska, nego da je bio u kreposti pri prodajama slavenski zakon (»lex Sclavorum«) i da su se po njemu ljudi vladali i u latinskim ispravama upotrebljavali izvorni slavenski pravni termin.

U vezi sa ovim vrijedi napomenuti jednu drugu veoma važnu ispravu, sastavljenu sto godina kasnije, na susjednom otoku Braču. To je glasovita t.zv. »Povljanska isprava« iz benediktinskog katoličkog samostana u Povljima na Braču, ispisana ćirilicom.²²⁾ — Ta nam se isprava sačuvala u prepisu g. 1250. Prepisao ju je ćirilicom Ivan kanonik Sv. Dujma u Splitu »prisežen pisac hvarski”, te kako sam kaže da je prepisao „što vidih pisano u staru knjigu.” Ta je isprava datirana iz godine 1185., te bi po tome bila najstarija ćirilska listina, četiri godine starija od najstarije poznate ćirilske listine Kulina bana godine 1189.

Listina originalna od g. 1185. nije do danas dospjela, ali u vezi sa ovom listinom postoji ćirilski napis na pragu samostanske crkve Sv. Ivana u Povljima na Braču, koji se nalazi sada u splitskom muzeju, te koji očito potječe iz doba povljanske listine g. 1185. U listini se naime pripovjeda kako je pop i kaluder Ratko na zboru vlastele u Bolu na Braču rivendicirao zemlje, koje su negda pripadale samostanu Sv. Ivana, koji je opustio, te apelira na kneza riječima: „Sie zemlje, ježe vi držite **po koncu**, kneže i župane, jesu bile prije svetago Joana crkve: molju Vi, vlastele, da biste je dali ckrve”, na što reče Brečko knez i Prvoš župan: »Budte svetom Joanu proščeni, kako sut bili«. A spomenuti povljanski napis glasi slično: „Jaz’ maistr’ imenom Radonje s’zdah s’je vrata Gospoda radi i da budu čestnik sej crkve svetago Joana. Brečko knez uloži se biti čestnik jeji i da zemlje u nju.... po koncu”.

U jednom starom latinskom prijevodu povljanske isprave ostala je neprevedena riječ „po koncu”: istas terras quas vos detenetis **poconzu.**« Ovo je sigurno jedan stari slavenski pravnički termin, a ne oznaka kakova imena ili predjela, kako mnije akademijski riječnik. Po sadržaju i po smislu ja držim da ovdje „po koncu” znači po presudi, po konačnoj odluci, a i u Stullijevu riječniku znači konac također „sententia judicis”.

Tako imamo u blizini Splita iz XII stoljeća opet jedan ili bolje dva dokumenta, koji ne samo što spominju jedan zaboravljeni slavenski pravni termin, ne samo što se u ispravi spominje mnogo predjela čisto hrvatskih imena,²²⁾ ne samo što su narodnim

oznakama obilježene nekoje časti: knez, župan, brašćik, sudija, dedić, pristav itd., — nego još i dokaz, da se u XII i XIII stoljeću u čisto katoličkim i hrvatskim predjelima pisalo ćirilicom i da je g. 1250. kanonik splitske stolne crkve pisao hrvatskim jezikom i ćirilskim pismom.

U ovo doba još ne bijahu uplivom katoličke crkve i uvađanjem svetačkih ličnih imena izmjenjena čisto narodna hrvatska lična imena, koja ćemo susretati veoma brojno još u susjednim stoljećima i u porodicama građanskim i plemićkim u Splitu, na dokaz da su te porodice bile nacionalno hrvatske i slavenske.

Sve ove manifestacije slavenstva i hrvatstva dokazuju, da je naš element bio potpuno zaposio istočne obale, ostrva i gradove na Jadranu još pred 1000 i više godina, te da je u XI, XII i XIII stoljeću dominirao živalj slavenski, narodni jezik, narodna prezimena i lična imena, slavensko pismo i da je dapače bilo na snazi narodno slavensko pravo uporedo sa općim rimskim pravom. Dokaz ovome postoji i u tome, što se u sudskim splitskim odlukama poziva čisto na „mos sclavonicum“, na hrvatsko običajno pravo; a i u latinskim su dokumentima upotrebljavani pravni hrvatski izrazi i nazivi za razne javne časti i službe. Takovih pravnih i tehničkih čisto slavenskih izraza imamo na pretek u javnim dokumentima i u zapisnicima sudskim u Splitu: pudarus (pudar) dvornicus (dvornik) županus (župan) vrazda (vražda), rota (zakletva) porota, vlastelinus (vlastelin), oplanchi (opanci), vretenus („vrit“ i danas u Splitu uobičajena mjera za površine). Svi ovi nazivi sačuvani su u Splitu i danas, te su posebice stara slavenska imena časti ušćuvana u „bratovštinama“, dakle u religioznim zadrugama, koje u Splitu postoje od davne davnine, sa vlastitim statutima pisanim hrvatskim jezikom. Te bratovštine, koje i danas imaju svoje „vele i male suce“, „župane“ itd.²⁵ imaju starih rukopisa o životima svetaca u hrvatskom jeziku, koji se od uvijek pjevajući čitaju. Dapače godišnje skupštine ovih bratovština drže se po starodrevnom slavenskom običaju sa gozbama, na kojima se nazdravlja u stihovima i pjevajući.

Ti se „pivači“ zvali u doba Marulićevo „začinjavci“, možda po tome što su pjesmom začinjali gozbe „bratima“. Marko Marulić u predgovoru svojoj „Juditi“ kaže: „da ju je složio u versih hrvacki po običaju naših začinjavac i jošće po zakonu starih poet“, te tim posvjedočuje da je u Splitu postojala narodna naša pjesma davno prije njega, a gdje postoji narodna pjesma, tu žive narodna duša.

I ako je u gradu Splitu bio od latinske crkve progonjen staroslovenski jezik, ipak se u crkvi ušćuvao narodni jezik u obredima i molitvama, a prastare božićne pjesme, pjevaju se još u starim jezičnim oblicima i sa prastarim napjevima: „u sej vrime godišća mir se svitu navišća, porodenje ditića od Divice

Marije“. Jedna takva pjesma ima dapače u sebi praslavenske poganske odjeke: „Veseli se, majko božja, puna milosti. Veseli se i raduj se, božja svitlosti, jer si danas porodila slatkim mlikom zadojila Boga maloga.“²⁴

Ja ne znam da li ovako slatko, da li ovako polupoganski i praslavenski može da pjeva od vijekova u najsvetčanijem danu godine narod jednoga grada, u kojemu ne bijaše ništa slavenskoga; narod koji i danas čuva praslavenske običaje u slavljenju Boga Božića loženjem i kićenjem badnjaka o Božiću i paljenjem krijesova o Ivanu svijetnjaku, na pomolu ljeta.

IV.

Vratimo se na podatke iz dokumenata splitskih za dalja susljedna stoljeća.

Ivan Kukuljević pretražujući polovinom prošloga stoljeća splitske zapisnike i kvaderne XIV i XV. stoljeća, pobilježio je hrvatska krsna imena muška i ženska, te imena porodična u razdobljima od 1360.—1385. i od 1412.—1492., i ustanovio uz obična kršćanska krsna imena vrlo mnoga imena »čisto slovinska«²⁵) a među porodičnim imenima, osim nekoliko talijanskih, kod kojih obično stoji mjesto od kuda je ta porodica iz Italije došla, upravo sve sama hrvatska imena porodica. Tako je u razdoblju od 80 god. od 1412.—1492. ustanovio u Splitu 328 porodičnih hrvatskih imena, a samo 20 talijanskih.²⁶)

V.

Spomenuo sam u početku talijanskog pisca koji je nedavno objelodanio dvadesetak dokumenata iz XIV stoljeća (od 1358.—1382.), što ih je našao u splitskom arhivu, te po kojima on kuša da dokaže talijanstvo Splita. Ovi su dokumenti doista interesantni. To su većinom popisi imovine (inventari) umrlih lica, sastavljeni po općinskim organima i priloženi notarskim spisima.

Osim imena notara, dovedenih iz Italije, i nekoliko drugih činovničkih imena, druga su lična i porodična imena ogromnom većinom slavenska.²⁷)

Tako isto imena predjela, spomenuta u ovim dokumentima, sva su slavenska, koja se i danas ušćuvaše.²⁸)

Značajno je, što gosp. prof. Praga, koji je ove dokumente priopćio kao dokaz talijanstva Splita, propušta „radi tehničkih poteškoća“, da štampa popis imena ličnih i porodičnih i imena predjela, a štampa samo popis imena notara i kancelira, te ljekara i vidara. Ovi naravno, dovedeni iz Italije, imaju većinom talijanska prezimena uz oznaku odakle su, dok imena Splićana i predjela sve su naša narodna, te bi popis takovih imena potpuno oprovrkao dokaz o tobožnjem talijanstvu Splita u XIV. stoljeću i dokazao baš obratno. U tome je ta »tehnička poteškoća«.

Ovim dokumentima htio bi g. Praga, da pruži dokaz o postojanju nekog posebnog romanskog jezika u Splitu t. zv. »romansko-dalmatinskog jezika«. No ovi dokumenti baš po svojoj jezičnoj iskvarenosti i po mješavini mnogih naših riječi i izraza dokazuju baš protivno, da naime ljudi koji su te dokumente pisali nisu ni znali talijanski, te nisu poznavali kako se u talijanskom ili latinskom jeziku nazivlju predmeti kućni, pak su upotrebljavali hrvatske riječi na pr. za vrste žita: sumišica, suvošica; za površinu zemalja mjera »vrit« (vreten); za posude: »sić«, »pršura«; za vrst plitice »pladanj«; za ženske odjeće: »župa, kovilica, rasnica, kurtelica, kapanica«; za razdeljke zemlje »greblje«; za komade zemlje: »lapat zemlje«; za mjeru vina »katca — kaca«; za trpezu »miza«; za načve »kopanja«; za sukno »sukno«; za ženske običajne suknene plašte »rakno«; za kuhinjski pribor »komoštre«.

Sve su ovo naši narodni izrazi, koji su se do danas ušćuvali. U XIV. stoljeću splitski općinski funkcioneri u službenim talijanskim izveštajima pišu ove izraze samo hrvatski, očito zato što drugih izraza nisu znali. Ovi dokumenti ne dokazuju dakle romanstvo ili talijanstvo Splita u XIV. stoljeću, već obratno, da je u porodicama splitskim bio uobičajen hrvatski jezik, da su kućni predmeti imali hrvatske nazive, a da općinski organi nisu ni znali druge, talijanske ili latinske izraze. Dakle: jezik domaći pučanstva bio je jezik hrvatski, lica i porodice nosila su narodna imena, žene su nosile slavensku narodnu nošnju i imale narodne nazive za djelove nošnje, a predjelima je narod davao samo slavenske nazive.

Ne upuštam se u pitanje u koliko jezična romansko-slavenska mješavina ovih dokumenata može da pruži dokaz o postojanju nekog posebnog romanskog dalmatinskog jezika u XIV. stoljeću. Nu kada bi to istina bila, pošto bi to bio neki posebni jezik, koji nema ničega zajedničkog sa talijanskim, i pošto je taj jezik davno izčezao bez traga, sve bi ovo dokazivalo da je slavenska poplava bila tako jaka i tako potpuna, da je pred njom romanstvo potpuno izčezlo, a ne pretvorilo se u neki novi romanski jezik, kao što bijaše slučaj u drugim djelovima rimskoga carstva.

Talijanski jezik počeo je da kao službeni utilitarni jezik prodiru u docnijim stoljećima kroz dovedene plaćene činovnike, navlastito za četiristogodišnje dominacije venecijanske a možda još više pod Austrijom. Nu taj jezik — za doba Venecije nazvan »lingua franca« — nije u pučanstvo Dalmacije prodro nego po prilici onoliko koliko je trgovačkim poslovanjem prodro u ostale krajeve istočnog Mediteraneja, ili malo više. Svakako pred činjenicom, da je posebni romanski jezik potpuno izčezao, nemaju Talijani nikakovo pravo da se pozivaju na negdašnju rimsku dominaciju kao na dokaz kontinuiteta, ne samo zato što su živi tragovi te dominacije izčezli pred slavenskom pot-

punom poplavom, već i s toga što Talijani nisu nasljednici Rima ni u Dalmaciji, kao što nisu u Francuskoj i Španjolskoj.

VI.

Pomaknimo se u istoriji Splita za još jedan vijek dalje u doba Marka Marulića (1450.—1524.) začetnika narodne umjetne književnosti, na koju se preko Dubrovnika nadovezuje naša nova književnost.

U ovo doba, u god. 1470., nalazimo u splitskim kvadernima ubilježeno da su se u gradu Splitu po starinskom običaju općinske objave na gradskom trgu javno proglašivale narodu u hrvatskom jeziku.²⁹⁾ I danas to mjesto zove narod »Standarac«, jer se tu vijao barjak, i tu se i danas seljaci iz predgrada i okolice roče i sastaju po davnom običaju, kao da će još čuti proglase »de latino in sclavum«. U ovo doba lična imena za preko 90 od sto su narodna, kako smo gore naveli.

Marko Marulić, u svojoj oporuci, spominje nekoliko lica od svoga roda i svojce. Baba mu se zvaše **Mira**, majka **Dobrica**, od roda plemićkog de Alberti; sestra **Bira**, nevjesta **Jelena**, a spominje i dvije druge žene: **Katušu** i **Matiju**. Među medašnicima i težacima svojih zemalja Marulić spominje sve samo hrvatska imena.³⁰⁾

Nadalje spominje nazive zemalja svoga posjeda, koji su svi redom narodni te se i danas tako zovu.³¹⁾ U jednoj talijanskoj oporuci iz godine 1492., sačuvanoj u porodici Alberti, predjel Bačvice zove se hrvatskim nazivom »**Bačvice**«, a tako taj predjel naziva i Marulić u svojoj oporuci.

Marko Marulić spjevao je »u versih hrvacki« dva eposa i više pjesama pobožnih i šaljivih, i sve to štampao. Ako je Split bio talijanski i ako u njemu ne bijaše Slavena, za koga je on tada pjevao? Na ovo nam sam Marulić odgovara u posveti Judite, kada kaže: »Tuj istoriju čtući, ulize mi u pamet, da ju stumačim našim jezikom neka ju budu razumili i oni koji nisu naučni knjige latinske aliti dijačke«. Marulić dakle, htijući da popularizuje u Splitu historiju o Sv. Juditi, eda je razumiju oni koji ne znaju latinski, ne čini to talijanskim vulgarnim jezikom, nego jezikom hrvatskim, »našim jezikom«. Znači, da u Splitu za sve one koji nisu dijaci (izučeni svećenici) i koji ne znaju taj »dijački« ili latinski jezik, trebalo je da se piše jezikom našim, jezikom općim, jezikom hrvatskim, jer je taj jezik, a ne talijanski, **naš jezik**, jezik naroda, u antitezi sa latinskim jezikom, jezikom »dijačkim«, koga umiju samo učeni popovi. I u latinskom prijevodu Ljetopisa popa Dukljanina zove Marulić jezik hrvatski »pučkim« jezikom (»nostra lingua vernacula«). A kada Marulić, patricij splitski, učenjak svjetskoga glasa³²⁾ zove hrvatski jezik našim, to znači da je taj jezik bio jezik ne samo puka, nego i građana i plemića.

Da je tako dokazuje činjenica, što je Marulić svoja djela dao umnožavati štampom, a pošto je puk u ono doba bio nepismen i bez škola, to je umnožavanje bilo namijenjeno slojevima građanskim i vlastelinskim u Splitu, koji je u svom narodnom jeziku trebao duševne literarne hrane. Da je Split bio talijanski, bio bi i Marulić pisao talijanskim jezikom, koga je poznavao, a ne bi hrvatski jezik nazivao »jezikom našim«.

Uz dva svoja veća eposa, Juditu i Suzanu, napisao je Marulić i nekoliko manjih religioznih pjesama, te i šaljivih pjesama pokladnih. I to je pisao za sve slojeve, naročito za opatice, koje su iz plemićkih porodica išle u ono doba u samostane. Te su opatice imale molitvenike u hrvatskom jeziku i nosile lična narodna imena. U jednoj takvoj šaljivoj pjesmi »Spovid Koludric od sedam smrtnih grihova« nabraja redom Marulić dvadesetak lijepih narodnih ženskih imena koludračkih.³³⁾

Šta više, u Marulićevo doba splitske žene i baš plemenašice govornice su samo hrvatski, nosile su narodnu nošnju i imale čisto narodne hrvatske nazive za odjeću i urese, od kojih su se nažalost kasnije mnogi izrazi izgubili i zamijenjeni bili tuđinskim: »vitice« kose, »ošve« na rukama, »ušereza« (naušnice), »trepetljike« (tremolanti) i t. d. U »Juditi« opisuje Marulić kako se je Judita obukla i narešila idući k Olofernu, te ju oblači kao splitski vladika, kao banicu u narodnu žensku nošnju i urehe onoga vremena.³⁴⁾

Jezik, nošnja, ženski nakit sve bijaše u doba Marulića narodno hrvatsko i slavensko.

I još više Marulić u »Suzani« opisuje perivoj te nabraja stabla, voće i cvijeće, sve u lijepim, bogatim narodnim izrazima, koji dokazuju, da je narod svojim lijepim imenima narodnim krstio prirodu i ono što priroda daje u plodu i ljepoti svojoj. Pak i ovo nazivlje upotpunjuje sliku narodnog karaktera grada Splita.³⁵⁾

Kada jednim pogledom skupimo sve ovo u jednu sliku, jasno vidimo, da je u doba Marulićevo sve u Splitu odisalo dušom narodnom: i »našim jezikom« i »versima hrvackim«, i ozbiljnom i šaljivom duševnom hranom, i nazivljem predjela, i imenima i prezimenima, i nošnjama i uresima ženskim, i nazivljem voća, cvijeća i bilja, i to ne samo kod seljaka, nego kod građana i kod vlastele, i da je narodna duša iznijela iz vlasteoske porodice prvoga našega umjetnoga narodnoga pjesnika, koji se nadahnjuje na uzoru »naših začinjavac« i pjeva u klasičnom stilu, ali po primjeru pučkih pjesnika, koji su u ono doba i prije i kasnije, te i danas pravi tumači narodne svijesti, a ne dovedeni i plaćeni potestati i činovnici, čije se latinske sastavke moralo narodu proglašivati po starom običaju u narodnom jeziku: »de latino in slavum!«

Nu u svemu ovome, što smo izveli iz djela Marulićevih, imamo autentičan dokaz iz god. 1553., malo godina iza Marulićeve smrti, a preko jednog vijeka od kada je Split došao pod venecijansku dominaciju. Te naime godine 1553. dva venecijanska sindika, Giovanni Giustiniani i Angelo Diedo šalju u Veneciju službeni izvještaj o Splitu, u kojemu pišu, da su običaji Splitsana sasvim narodni slavenski, a njihov jezik je tako sladak i umiljat, da nosi prvenstvo u Dalmaciji kao što toskanski u Italiji; da građani doduše govore »franački« i da se nekoji oblače po talijanskoj navadi, ali žene ne govore nego samo svoj maternji jezik, i ako se nekoje plemenitašice oblače po talijanskoj navadi.³⁶⁾

Eto dokaza službenoga iz talijanskog izvora, da je u Splitu za doba venecijanske vladavine u XVI stoljeću u opće, posebice kod ženskih, vladao narodni duh i jezik materinski, hrvatski, potpunije nego u nedavno minulo doba Austrije. Žene ne govorahu nego svojim hrvatskim materinskim jezikom, a kada su samo tako žene govornice, tada su tako govorili i sa muževima i sa djecom, budućim građanima Splita, kojim je svima materinski jezik hrvatski.

Gdje je dakle i u čemu je to razglašavano talijanstvo Splita i Dalmacije u prošlosti? Ni sporedni jezik građana ne zove se talijanski, nego »lingua franca«.

VIII

Maknimo se dalje za još jedno stoljeće. U matičnim knjigama grada Splita u razdoblju od 83 godine, naime od 1570.—1653., i baš u upisnicima rođenih nabrojeno je u Splitu 1120 porodičnih imena od kojih su samo 74 imena tuđinska, a svih ostalih 1056 (dakle oko 95% su prezimena hrvatska.³⁷⁾

Kroz ove 83 godine zaista se je toliko venecijanskih činovničkih porodica izmjenilo u Splitu, te po tome od tih 74 porodica ogromni dio porodica doseljenih i po službi nastanjenih u Splitu, a sve ostalo su za 99% porodice domaće i hrvatske.

U vezi sa ovim imamo također jedno nepristrano svjedočanstvo iz godine 1683. u putopisu danskog putnika Joosten Tolck, koji opisujući Split, kaže da je to mali gradić pun Hrvata.³⁸⁾

Zanimljivo je, da su se kroz nekoliko decenija u XVII. i XVIII. stoljeću župske matice grada Splita, u kojima se bilježe rođenja, venčanja i smrti, pisale hrvatski i dobrim djelom ćirilicom t. zv. bosančicom.

Od godine 1613. do 1783. vršili su te upise svećenici glagoljaši, koji sebe nazivaju pridjevkom »Hrvačanin« baš zato što su govorili glagolačku misu i pisali hrvatskim jezikom i pismom.³⁹⁾

I tako se primakosmo XVIII. stoljeću, koncem kojega prestaje četiristogodišnja Dominacija Venecije nad Dalmacijom,

da kroz napoleonska vremena Dalmacija prede i za nešto više od jednoga vijeka ostane pod Austrijom.

Godine 1784. bio je Split poharan od kuge, i u susjednom selu Vranjicu, poluotočiću u današnjoj sjevernoj splitskoj luci, bi podignut lazaret za prikužnike.

Privedri princip »Venecije darovao je seoskoj crkvi u Vranjicu srebrno kandilo na uspomenu za tu uslugu. Taj napis urezan je i u talijanskom i u hrvatskom jeziku.«⁴⁰⁾ Tim je na izmaku svoje dominacije Venecija priznavala hrvatstvo najbližega splitskoga sela, u kojemu ni u mojem djetinjstvu, kao ni danas, nije niko znao ni riječi talijanski. Tako je isto i u predgradima Splita. U toliko su Split i okolica, kao što i cijela Dalmacija, bili talijanski nakon 400 godina venecijanske vladavine, da niko ne znadijaše ni riječi talijanski.

U ovom stoljeću pojavljuje se u Splitu još jedan pjesnik iz patricijske porodice, Jerolim Kavanjin (1641.—1714.). Njegova je porodica oko 1600. došla u Split iz Italije, iz Garda, nu nakon sto godina, oko godine 1700., potomak te porodice, čovjek visoke intelektualnosti, plemić i po zanimanju advokat, piše u narodnom jeziku velepjesan o bogastvu i uboštvu. Ova j ogromni pjesmotvor u 30 pjevanja, sadrži neku vrstu enciklopedijskog znanja o Dalmaciji. To djelo, koje doista ne tvori jednu povezanu cjelinu, dokazuje kako je u ono doba slovenski duh vladao i u splitskoj aristokraciji, jer Kavanjin pjeva ne samo o prilikama Splita i Dalmacije u ono doba, nego i o ćirilici i glagolici, o hrvatskim kraljevima, o Stevanu Nemanji, o Sv. Savi, o knezu Lazaru, o Kraljeviću Marku it.d. U drugom pjevanju opisuje se gozba, na kojoj po drevnom običaju jedan mladić pjeva uz gusle i nazdravlja u stihovima. Dva stoljeća iza Marulićevih »začinjavac« iznosi nam drugi splitski patricij opet pjesmu jednoga pučkoga pjevača, koji pjeva događaje iz narodne slavenske prošlosti.

Žena Kavanjinova bijaše Perina Marki, kći predsjednika »slovenske akademije« koja je opstojala u 17. stoljeću u Splitu. Njegova jedina kći i zadnji odvjetak porodice udala se za plemića Capogrosso, kojega narod i danas zove »Kaugrossović«, kao što se plemići Cambi zovu Kambelović i slično.

Slavenski je duh u Splitu tako jak, da bivaju poslavljena i talijanska imena porodica i da sinovi doseljenih talijanskih porodica već u drugoj-trećoj generaciji postaju hrvatski pjesnici.

U istom ovom stoljeću god. 1774., talijanski opat Alberto Fortis bilježi prvi u splitskom zagorju i svijetu objavljuje u originalu i prevodu jednu od najljepših narodnih pjesama »Hasanaginicu«, koja je svojom ljepotom zanjela samoga Goethea, da ju je na njemački preveo.

X.

I ovako, kroz hiljadu godina splitskoga života stižemo u XIX. stoljeće, kada se pred ravnih 100 godina, rada u Splitu pjesnik Luka Botić, taj primorski Branko, nježni pjesnik romantičnih eposa, koji savršeno oponašajući narodnu pjesmu, saraduje u nacionalnom pokretu šesdesetih godina, nenatkriljivo opisuje ljepote i čare svoga rodnoga kraja, vapije za uvelom slavom hrvatske prošlosti i za nacionalnom slobodom, pjeva himnu Suncu, koje sve podmladuje i kao odsjev Stvoriteljev kaže čovjeku razumom:

»Da života nema bez slobode
Da kreposti nema bez slobode
Da ljeposti bez slobode nema!«

I mi vidimo, da je pored mrtvih spomenika minulih dominacija, pored pustih mauzoleja i sarkofaga, pored nijemih kamenih lavova, kroz duga stoljeća, kroz više od jednoga milenija, na našim obalama žive narod hrvatski i vlada duh slavenski putpuno i cjelovito, ulijući svoj neumrli duh i udarajući svoj neprolazni nacionalni pečat zemlji i moru, te dajući ovom divnom kraju i ovom blagorodnom primorju svoju neprelaznu oznaku jezikom, nazivljem, običajima, nošnjom, pjesmom veselom i žalosnom, molitvama, stradanjima i uzdasima za slobodom, koja je morala da dođe i došla, da jednom za vazda kaže svijetu, da je ovo naša zemlja i naša domaja. Sintezu ti sućljete naše nacionalne i kulturne dominacije dao je naš Ivan Meštrović, koji je gradu Splitu poklonio tri spomenika: Grgura Ninskoga, Marka Marulića i Luke Botića, koja bilježe tri stanca kamena u nacionalnom i kulturnom razvitku Splita i u svojoj povezanosti daju glasan i vidljiv dokaz, da je grad Split kroz više od tisuću godina grad hrvatski i jedan od najslavenskih gradova, kao što je Dalmacija jedna od najčišćih slavenskih zemalja.

LITERATURA I BELEŠKE

- 1) Giuseppe Praga »Testi volgari Spalatini del Trecento« Atti e memorie della Società Dalmata, str. 36 i slj.
- 2) Biaći, Lažane, Tugari, Osić, Ostrog, Kremen, Dubrava itd.
- 3) Rački — Documenta str. 39, 40.
- 4) Rački — Documenta str. 40, 41.
- 5) Rački — Documenta str. 76, 102, 127, 138, 141, 147.
- 6) »Cernacha« — Smičiklas, Codex II. 49, 55.
- 7) »Grubesca« — Smičiklas, Codex II. 117, 121, 122 str.
- 8) »Velcinuus« — Monumenta I str. 30.
- 9) Rački, Documenta, str. 27 — Smičiklas — Codex II. str. 60.
- 10) Smičiklas — Codex II. str. 63.
- 11) Ibidem str. 56, 60, 63.
- 12) »Quod potestas et rector forensis..... et eius officiales et familiares nullo modo possint esse de partibus Slavoniae nec de provincia Dalmatiae.«
- 13) Rački — Documenta str. 28.
- 14) Sidika, Žir, Strojica, Zemko, Zubinić, Tripko, Tribižet, Pečazit, Črvika, Cvitko, Božić, Dobro, Desinja, Ljubac, Potkupica, Zlko, Njeguš, Cvitko Dabislavić i t. d. — Rački, Documenta, str. 28 i slj.
- 15) Petran, Grčina ili Gričina, Zemko, Zalata, Platimiša, Zveran, Krebešoj, Poluduša, Platihleb, žene: Lagana, Dobra itd. — Rački Documenta, str. 45.
- 16) Rački — Documenta str. 76 i slj.
- 17) Rački — Documenta str. 127.
- 18) Selo, Tusta Kosa, Malčin, Naklo, Tugari, Kosinčani, Grebeni, Bresteni, Stubica, Tornik, Vrana, Kilava, Njiva, Podspilice, Bresti, Orahova, Žrnovnica itd.
- 19) Pribislav, Pribina, Prodan, Dragišan, Boledrug, Draganeg, Gosten, Miroslav, Semidrag, Vlkíč, Ljubomir, Did, Mačica, Ježamoža, Rugota, Vučina, Dobrovid, Petrača, Semidrag, Bojan, Vulkan, Drugan, Bolan, Dobrovid, Rešan, Grubić, Vsemir, Vlkój, Svetić, Hrvíč, Višen, Grubša, Čudina, Crnota, Platimiš, Trubilo, Dražić, Krasan, Ljudina, Gradina, Miran, Brateša, Rusin, Nadej, Uteha, Bratac, Desinja itd. —
- 20) Smičiklas, Codex VI. 461.
- 21) Starine, 13.206 Šurmin — Čitanka br. 4. —

22) Dragoj, Priben, Vjeselko, Dragonja, Hranota, Živina, Rečimir, Radidrug, Kresimir, Dragoslav, Crneha, Srdan, Milota, Prvoš, Desjan, Brečko, Prvoslav, Nemanja, Zovidrug, Nigoje, itd.

23) U prepisu pravilnika jedne bratovštine stoji ovako: »Hoćemo i odlučujemo, da Župan (danas blagajnik) bude dužan činiti sobet ili ručak dati svim bratimom kada mu bude naredeno od sudca (danas predsjednika i potpredsjednika) u vrime običajno i pristojno, imajući svaki bratim doniti porednju svoju.«

24) Narodni jezik u crkvi ušćuvažše kroz duga stoljeća dalmatinski Hrvati i u sred Venecije, te imahu i u Veneciji svoju »bratovštinu«, a članom iste bijaše i poznati Nikola Tommaseo, glasoviti talijanski pisac, koji se je svom rodu odužio napisavši krasne »Iskrice«.

25) Vidi popis tih imena i prezimena u Uvodu pjesmama Marka Marulića str. VII—X.

26) Vidi akademjskom izdanju Pjesama Marka Marulića uvod Iv. Kukuljevića str. VII. i sljedeća. Kukuljević bilježi u razdoblju od g. 1360 do 1385 ličnih hrvatskih narodnih imena muških 123, a ženskih 47, u razdoblju od 1412—1492 muških 117 i ženskih 70. — U prvom razdoblju bilježi porodičnih narodnih imena 148, a inostrana samo 4, u drugom razdoblju 328 narodna prama 20 inostranih.

27) (Vidi djelo citirano u bilješci 1):

Bratkula, Jounušić, Gale, Bogdan, Čagalj, Draško Surabel, Čučo Buha, Petko Grabić, Bogdan Mundić, Prvoslav Kačinović, Dešina Budić, Dugmin Rušćić, Staniša, Stojša, Milković, Prvoš, Krste, Prodan Droščar, Srića Lukarev, Ivan Prvoš, Marica kei Glavače, Martin Petrica, Deša, Peruša, Dobrača, Pribik, Ivan Prvoslavov, Božan Citurić, Dujam Subota, Stanoje Mirč, Cvitan Nikolić, Jakša Božan, Toljen, Petko Božin muž, Gojčina, Vulčina, Radoje Cibudinić, Dmine Kovačić, Cvitko Nospalić, Semeruja Radošević, Martin Petarčić, Dobrogostić, Deša Jaknić, Janče Dujmov, Miha Madijev, Jakša Jakše Domaldov, Don Radoš Godičić, Dobrica, Veselko, Ivan Kataić, Dragoš Klopočić, Ratko Milkoslavov, Hlapin Valkoslavić, Svetin, Mira Mirkova, Milat Sklavenić, Nikola Sričić, Novak Matenov, Gaša Nikolin, Pero Vančetin, Milica žena Hlapinova, Stojan, Cvitko Dragošev, Priba, Draga, Radoš Sirčik, Bilša, Dmine Slovetić, Orišić, Pavlo Ševice, Perčić, Papalić, Gorbenčić, Novak Petrakin, Rusko, Vivoje, Desa, Krizan Basić, Korenić, Radoš, Tolišić, Dome Mikar itd. —

28) Piljat, Mrtovljak, Žnjan, Bačvice, Smokovik, Bilaje, Brus, Mrljan, Gladnici, Lokve, Baninče, Kosica, Torac, Blata, Bol, Kitožeg, Visoka, Lubičina, Kman itd. —

29) »preco comunis publice proclamavit ad gradus Standardi more solito de latino in slavum.«

30) Grgur Suvica, Margita Konjević, Grgur Tecilaža, Petar Lipota, Bianković, Parlabetić, Mikačević, Radivoica Goloteg, Marko Obradović, Petar Goljić, Grlčić, Maroje Cvitić, Gazivoda. —

31) Jame, Dražanac, Kila, Brus, Visoka, Špinut, Smrdečac, Mrtoljak, Žnjan, Kaštilac, Mrljan, Brodarica, Bačvice, Pojišan, Duje, Žrnovnica, Zakamen, Trstenik, Poljud, Ravna Njiva, Stobreč, Rogač, Sirobuje, Plokite, Suvimost.

³²⁾ »Moj vlastelin Maruž Marko druga slava dalmatinska« (iza Sv. Jerolima) zove ga drugi splitski vlastetin i pjesnik hrvatski Jerolim Kavanjin, a slično i Levaković, dok ga savremenici slave kao čovjeka silno učena, prvaka među filozofima svoga vremena. —

³³⁾ »Opatica gospa Bona
zvonila je u sva zvana;
i povivši velom rami
izidoše vrvijami
koludrice svekolike,
pustiv cele i konike;
Gospa Goja, gospa Stanka
i s Jelenkom gospa Anka,
Zana, Žuva, Mira, Mara,
Dobra, Draga, Vidra, Vara,
Agnezina, Slada, Ljuba,
Nikulina, Cvita, Gruba;
paka Vlada, pak Dobrulja,
dojde Niža.....«

³⁴⁾ »Toj rekši, izvi se iz vriče i vodom
Po' puti umi se i namaza vonjom;
Splete glavu kosom, vitice postavi,
Kontuš s urehom svom vazam na se stavi;
S ošvom ruke spravi, uši s ušerezmi,
Na nogah napravi čizmice s podvezmi,
S urehami tezm, ča mi je viditi.
Dostojna bi s knezmi na sagu siditi;
I jošće hoditi na pir s kraljicami
I čtovana biti meu banicami.
Zlatimi žicama sjaju se poplici
A trepeljicami zvonjahu uvici;
Stahu zlati cvitci po svioni sviti,
Različići ne ritci po skutih pirliti.
Svitlo crljeniti ja (stade) rubin na prstih,
Cafit se modriti, bilit na rukavih
Biser i na bustih, i sve od zlatih plas
Sjati se na bedrih prehitno kovan pas.«

³⁵⁾ U Suzani opisuje perivoj sa »lozicam koje sincu (sjenicu) činjahu, stabia perivoja, ka se zelenjahu: svake vrsti drevlje, bude, hraste; ceprise ter borje, ter vrbe zelene: zeleno javorje, zgor loze vodene; jabuke rumene, ter tkunje žutice, a kon (kod) njih sajene mendule slatčice, pak smokve krivice i zamorščice; orihe, lišnjake, kruške, šipke, naranče, višaje ke budu imat žarab i sladak sok, črišnje i praske, oskurušve i rogače; murtelu zelenu, rütu mažuranu, ružmarin, rožice, kaloper, smilje, garifule, violé itd. itd.«

³⁶⁾ »I costumi dei Spalatini sono tutti all' usanza schiava, la cui lingua materna é così dolce et vaga, che come dell' italiana la toska é il fiore, et la piu nobile et migliore, così della Dalmazia questa di Spalato tien il primato. E ben vero, che i cittadini tutti parlano la lingua franca,

et alcuni vestono all' usanza italiana, ma le donne non favellano se non la loro lingua materna, benché alcune delle nobili vestono secondo l' usanza italiana.«

³⁷⁾ Popis u Splitskom Almanahu 1925—1926 str. 28 i slj.

³⁸⁾ Die kleine Wonderlijcke Werelt od Jacques Joosten Tolck, Amsterdam 1683: »Spaetra is een kleyne Stadt maer vol Craoaten.«

³⁹⁾ Vidi »Splitski Almanah« za g. 1925—1926 str. 26 i sljedećim: 21. I. 1613: »Stipan Suturičić vase Anicu Bonačića. I ta matrimoni bi složen po meni Don Stipanu Jerjeviću oliti Hrvaćaninu.« 29. VII. 1625: »Ja Doñ Mihovil Dagelić Hrvaćanin... združih u sveti matrimonij«... 23. VIII. 1621: »Ja Don Stipan Hrvaćanin krstih sina Petra Meštovića... Kum vojvoda Vicko Pavković... Kuma vladika Jerka Bigatovića«. 28. II. 1667: »Dvi divičice, Mandalina i Katarina... biše krštene po meni Don Bariši Krcatoviću Hrvaćaninu...«

⁴⁰⁾ Napis glasi: »Dar na vikovitu uspomenu privredroga principa virnim Vranjičanom za priklonito prid (anje) svojega poluotoka prikužnikom Split (skim) pod priuzviš (enim) gospo (dinom) Angelom Diedom upravegliem sfarhu Zdravlja. MDCCLXXXIV.«